Верховний
Суд

Правочин: правові наслідки недодержання сторонами при вчиненні правочину вимог закону

Бурлаков Сергій
суддя Верховного Суду, к.ю.н.

Спеціально для слухачів Національної школи суддів України (05.12.2022)

Правові проблеми щодо недійсності правочинів поставлені КЦС ВС на вирішення ОП КЦС та ВП ВС

Про визнання права оренди земельної ділянки, визнання недійсним договору оренди земельної ділянки та припинення речового права, яке виникло на підставі договору оренди землі

Необхідність відступлення від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у вказаній постанові, викликана тим, що колегія суддів Першої СП КЦС у складі ВС у постанові від 14.12.2021 за обставин пред'явлення ПрАТ «АПК-Інвест» позовних вимог про визнання права оренди земельної ділянки, власником якої є Іноземцева І. М., за орендарем ПрАТ «АПК-Інвест» на підставі договору оренди земельної частки (паю) від 22.03.2021, укладеного між товариством та Моревою О. О., зареєстрованого 02.04.2012 у Книзі записів реєстрації договорів оренди земельних частко (паїв) селищної ради, дійшла висновку про те, що відповідач Іноземцева І. М. не бажає продовження дії договору оренди спірної земельної ділянки, тому суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про наявність правових підстав **для захисту порушеного права позивача, яке полягає у визнанні за ним права оренди земельної ділянки**, площею 4,4359 га на підставі договору оренди земельної частки (паю) від 22.03.2012, укладеного між Моревою О. О. та ПрАТ «АПК-Інвест».

Цивільна справа № 233/4580/20 знаходиться на розгляді ОП КЦС

Про визнання недійсними договорів дарування, скасування їх державної реєстрації та витребування майна

ВС у складі колегії суддів Третьої СП КЦС вважає необхідним відступити від висновку ВСУ, викладеного у постанові від 02.09.2015 у справі № 6-1168цс15 та у постанові від 16.08.2017 у справі № 2608/12111/12 (провадження № 6-54цс17), про те, що при застосуванні ст. 388 ЦК України у подібних правовідносинах **витребувати можна лише індивідуально визначене майно, або майно яке виділено в натурі**

Цивільна справа № 362/2707/19 знаходиться на розгляді ВП ВС

Про визнання недійсним договору оренди землі, скасування рішення про державну реєстрацію речового права на нерухоме майно, витребування земельних ділянок з чужого незаконного володіння та користування і внесення змін до договору оренди землі

Відступ від висновків викладених ВСУ у постанові від 13.06.2016 року у справі № 6-643цс16, оскільки, на думку колегії суддів, **договір оренди землі набуває чинності з дня, коли сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору**.

Також підставою передачі зазначено виключну правову проблему, а саме необхідність формування єдиної правозастосовчої практики при вирішенні питання щодо юрисдикції спорів за участі юридичних та фізичних осіб, які виникли в результаті оспорювання договорів оренди земельних ділянок та в подальшому їх витребування у орендаря – юридичної особи для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень.

Цивільна справа № 357/8277/19 знаходиться на розгляді ВП ВС

Визнання недійсними договорів про відступлення права вимоги за кредитним та іпотечним договорами

Колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного у постановах ВП ВС від 31.10.2018 у справі № 465/646/11 та від 16.03.2021 у справі № 906/1174/18 шляхом його конкретизації, зазначивши, що:

(a) в імперативній нормі приватного права **відсутня заборона на відступлення** (купівлю-продаж, міну, дарування майнових прав) **права вимоги**, яке виникло на підставі кредитного договору, будь-якій особі;

(b) **внаслідок відступлення права вимоги**, яке виникло на підставі кредитного договору, **не відбувається будь-якого порушення** суб'єктивного цивільного права або інтересу боржника, що є необхідним для застосування конструкції оспорювання правочину

Цивільна справа № 206/4841/20 знаходиться на розгляді ВП ВС

Про визнання іпотечного договору недійсним

Відступ від постанови ВС у складі колегії суддів КГС від 24.02.2021 у справі № 910/12044/19 та від 18.09.2020 у справі № 922/2250/16 **щодо визначення моменту для кваліфікації правочинів неплатоспроможного банку нікчемними, залежно від моменту укладення договору, а не моменту введення тимчасової адміністрації**

Колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновків і зробити висновок про те, що:

(a) «оскільки нікчемність правочину має абсолютний ефект і діє щодо всіх, то розумна і обачна особа внаслідок аналізу відповідної норми має усвідомлювати існування очевидної підстави для кваліфікації відповідного правочину як нікчемного;

(b) норма, яка містить підстави нікчемності (темпоральна і сутнісна складова) має бути чинною на момент вчинення правочину;

(c) якщо ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» не була чинною на момент вчинення правочину, то її положення не можуть бути застосовані для кваліфікації правочину як нікчемного».

Цивільна справа № 757/23249/17-ц знаходиться на розгляді ВП ВС

Недійсність, нікчемність, неукладеність нотаріально посвідченого письмового договору внаслідок непідписання стороною

У разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним (ч. 1 ст. 220 ЦК України). Лише підписання правочину саме його сторонами, свідчить про дотримання ними письмової форми договору. Не підписання ж правочину однією із його сторін, свідчить про недотримання як письмової форми договору, так і, відповідно, вимог закону щодо нотаріального посвідчення правочину, укладеного саме між указаними в ньому сторонами, наслідком чого є нікчемність такого правочину.

У цій справі Коробцова В. О. звернулася до суду з позовом, у якому просила, зокрема, визнати недійсним договір купівлі-продажу її квартири, вказуючи на те, що вона цей договір не підписувала, що на думку колегії суддів, з огляду на встановлення судами факту його не підписання позивачем як стороною правочину, свідчить про нікчемність оспорюваного договору відповідно до частини першої статті 220 ЦК України.

Висновку про нікчемність договору купівлі-продажу нерухомого майна за схожих правовідносин ВС дійшов у постанові від 22.06.2022 у справі № 335/8468/18.

Проте у постановах від 11.11.2020 у справі № 761/21897/16-ц, від 25.11.2020 у справі № 727/8771/17, від 05.10.2022 у справі № 759/1692/18 Верховний Суд виклав інші висновки у подібних правовідносинах, зокрема, що **наслідком не підписання стороною правочину, який підлягає нотаріальному посвідченню, є його неукладеність**.

Ухвала КЦС ВС від 30.11.2022 у справі № 204/8017/17 про передачу на ОП КЦС

Про визнання недійсними електронних торгів, витребування майна з чужого незаконного володіння при скасованому виконавчому написі нотаріуса

Відповідно до ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження підлягає закінченню у разі, зокрема: 5) скасування або визнання нечинним рішення, на підставі якого виданий виконавчий документ, або **визнання судом виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню.**

Згідно з ч. 1 ст. 40 Закону України «Про виконавче провадження» у разі закінчення виконавчого провадження (крім закінчення виконавчого провадження за судовим рішенням, винесеним у порядку забезпечення позову чи вжиття запобіжних заходів, а також, крім випадків нестягнення виконавчого збору або витрат виконавчого провадження, нестягнення основної винагороди приватним виконавцем), повернення виконавчого документа до суду, який його видав, *арешт, накладений на майно (кошти) боржника, знімається, відомості про боржника виключаються з Єдиного реєстру боржників, скасовуються інші вжиті виконавцем заходи щодо виконання рішення, а також проводяться інші необхідні дії у зв'язку із закінченням виконавчого провадження.*

Верховний Суд змінює мотиви прийнятих судових рішень, ураховуючи конкретні обставини цієї справи, в якій **наявна сукупність підстав для визнання торгів недійсними, а саме а) порушення, допущені виконавцем під час проведення торгів і б) скасування виконавчого документа, що став підставою для початку виконавчого провадження**

Постанова ОП КЦС ВС від 07.11.2022, справа № 450/4257/20

Визнання договору оренди землі неправомірним, таким, що не набув чинності та не був укладеним, на підставі статей 203, 215, 638 ЦК України у зв’язку з його державною реєстрацією після смерті орендодавця.

Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Очевидно, що дії позивача, який уклав 24.12.13 додаткову угоду до договору оренди землі від 19.11.07, а згодом пред’являє позов про визнання договору оренди землі від 19.11.07 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним. Договір оренди землі від 19.11.2007 року № 61 є укладеним після досягнення сторонами усіх істотних умов, а це відбулося 19.11.2007 за життя орендодавця за його підписом і підстав вважати спірний договір неукладеним немає.

Отже, **за умови укладання договору оренди з дотриманням усіх істотних умов за життя орендодавця, реєстрація договору, що була здійснена після його смерті, на недійсність договору не впливає.**

Постанова ОП КЦС ВС від 10.04.2019, справа № 390/34/17

Тлумачення ст. 235 ЦК України (удаваний правочин)

1. Удаваним є правочин, що вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, а не сторони правочину. Тобто сторони з учиненням удаваного правочину навмисно виражають не ту внутрішню волю, що насправді має місце. Відтак, сторони вчиняють два правочини: один удаваний, що покликаний «маскувати» волю осіб; другий - прихований, від якого вони очікують правових наслідків, а не «приховують» сторону правочину.

2. Нормами ЦК України **не допускається такої правової конструкції як позов про визнання недійсним договору в частині сторони договору**. Стаття 235 ЦК України не може бути підставою для визнання правочину удаваним в частині сторони, оскільки це суперечить її положенням.

Постанова ОП КЦС ВС від 14.02.2022, справа № 346/2238/15-ц

Вирішення питання щодо визнання недійсними договорів дарування спільного сумісного майна подружжя за відсутності згоди на його відчуження одного з подружжя; визнання таких договорів недійсними в цілому чи в частині відчуження 1/2 частини спільного сумісного майна іншого з подружжя.

При розгляді спорів про відчуження одним із подружжя спільного майна без згоди іншого з подружжя слід передусім визначитись з об'єктом, тобто з тим, що відчужується. Предмет правочину є іншою правовою категорією, а саме – об'єктом, а не його частиною.

Відчуження спільного майна відбувається за згодою співвласників, а відчуження частки – лише за її наявності (після зміни правового режиму спільного майна подружжя зі спільної сумісної на спільну часткову). В такому разі співвласник вправі самостійно розпорядитися своєю часткою, але з додержанням вимог ст.362 ЦК України про переважно право купівлі частки (якщо відчуження частки відбувається на підставі договору купівлі-продажу).

Якщо об'єкт належить на праві спільної сумісної власності кільком особам, то право власності кожного із співвласників у спільній сумісній власності поширюється на весь об'єкт, відтак передати у власність можна лише об'єкт в цілому. **Договір дарування спільного сумісного майна подружжя, укладений без згоди іншого з подружжя, є недійсним в цілому.**

Постанова ОП КЦС ВС від 15.06.2020, справа № 430/1281/14-ц

Визнання договору недійсним на підставі ст. 225 ЦК України, якою передбачено можливість визнати недійсним правочин, вчинений дієздатною фізичною особою в момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними

Частиною першою ст. 225 ЦК України передбачено, що правочин, який дієздатна особа вчинила у момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, може бути визнаний судом недійсним за позовом цієї особи, а у разі її смерті за позовом інших осіб, чиї цивільні права або інтереси порушені.

Підставою для визнання правочину недійсним на підставі, яка передбачена зазначеною нормою, повинна бути встановлена судом **абсолютна неспроможність** особи в момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними.

Постанова ОП КЦС ВС від 11.11.2019, справа № 496/4851/14-ц
Постанова КЦС ВС від 02.03.2020 у справі № 221/1008/16

Схвалення договору добровільного страхування фінансових ризиків (захист від безробіття), укладеного представником в інтересах особи, та застосування ст. 241 («Вчинення правочинів з перевищенням повноважень»), 991 («Відмова від здійснення страхової виплати»), 1000 («Договір доручення») ЦК України та частини другої ст.8 Закону України «Про страхування» («Страховий ризик і страховий випадок»)

У разі, якщо з’ясувати справжній зміст відповідної умови договору неможливо за допомогою загальних підходів до тлумачення змісту правочину, передбачених у ч.3-4 ст.213 ЦК України, слід застосовувати тлумачення «**слова договору повинні тлумачитися проти того, хто їх написав**». Особа, яка включила ту або іншу умову в договір, повинна нести ризик, пов'язаний з неясністю такої умови.

Реальним вважається договір, що є укладеним з моменту передачі речі або вчинення іншої дії. Для укладення реального договору необхідна наявність двох юридичних фактів:
а) домовленість між його сторонами стосовно істотних умов договору;
б) передача речі однією стороною іншій стороні або вчинення іншої дії. по своїй юридичній сутності договір страхування, за загальним правилом, є реальним договором.

У ст. 629 ЦК України закріплено один із фундаментів на якому базується цивільне право – обов'язковість договору. Тобто з укладенням договору та виникненням зобов'язання його сторони набувають обов'язки (а не лише суб'єктивні права), які вони мають виконувати. Не виконання обов'язків, встановлених договором, може відбуватися при: (1) розірванні договору за взаємною домовленістю сторін; (2) розірванні договору в судовому порядку; (3) відмові від договору в односторонньому порядку у випадках, передбачених договором та законом; (4) припинення зобов'язання на підставах, що містяться в главі 50 ЦК України; (5) **недійсності договору** (нікчемності договору або визнання його недійсним на підставі рішення суду).

Тлумачення ст. 215 та 216 ЦК України свідчить, що учасники цивільних відносин не можуть на рівні того чи іншого договору здійснювати його кваліфікацію як недійсного (нікчемного чи оспорюваного), визначати правові наслідки нікчемності правочину. За домовленістю сторін можуть змінюватися тільки правові наслідки оспорюваного правочину.

Постанова ОП КЦС ВС від 23.01.2019, справа № 355/385/17

Визнання договору купівлі-продажу предмета застави недійсним та застосування наслідків нікчемного правочину, укладеного під час встановлених обмежень діяльності банку, який визнано проблемним, без погодження куратора фінансової установи НБУ

До діяльності банку, який визнано проблемним, не підлягають застосуванню норми, що регулюють діяльність банку, до якого введено тимчасову адміністрацію. Правове регулювання та обсяг повноважень банку, який визнано проблемним, та банку, до якого введено тимчасову адміністрацію, є різним.

У справі, що переглядалася ОП КЦС встановлено, що в результаті укладення оспорюваного договору купівлі-продажу від 01 липня 2014 року були відчужені не будівлі, які належали банку, а майно, що було власністю ТОВ «Макс-Ойл», тому оспорюваний правочин не суперечить обмеженню не здійснювати відчуження належних банку будівель і споруд без погодження з куратором НБУ.

За результатами перевірки, здійсненої відповідно до статті 38 цього Закону, виявляються правочини, які є нікчемними в силу приписів (на підставі) закону. При виявленні таких правочинів Фонд, його уповноважена особа чи банк не наділені повноваженнями визнавати або встановлювати правочини нікчемними.

Відповідний правочин є нікчемним не за рішенням уповноваженої особи Фонду, а відповідно до закону. Такий правочин є нікчемним з моменту укладення на підставі ч. 2 ст. 215 ЦК України та ч. 3 ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Наслідки нікчемності правочину також настають для сторін у силу вимог закону. Рішення уповноваженої особи Фонду не є підставою для застосування таких наслідків. Таке рішення є внутрішнім розпорядчим документом, прийнятим уповноваженою особою, що здійснює повноваження органу управління банку.

Таким чином, **сам факт прийняття постанови правління Національного банку України про віднесення фінансової установи до категорії проблемних та постанови Національного банку України щодо встановлення обмежень діяльності банку, не є достатньою правовою підставою для задоволення позову**.

Постанова ОП КЦС ВС від 10.10.2019, справа № 629/2156/15
Постанова КЦС ВС від 14.09.2022, справа № 359/4886/15-ц

Визнання договору недійсним на підставі ст. 225 ЦК України, якою передбачено можливість визнати недійсним правочин, вчинений дієздатною фізичною особою в момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними

Частиною першою ст. 225 ЦК України передбачено, що правочин, який дієздатна особа вчинила у момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, може бути визнаний судом недійсним за позовом цієї особи, а у разі її смерті за позовом інших осіб, чиї цивільні права або інтереси порушені.

Підставою для визнання правочину недійсним на підставі, яка передбачена зазначеною нормою, повинна бути встановлена судом **абсолютна неспроможність** особи в момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними.

Постанова ОП КЦС ВС від 11.11.2019, справа № 496/4851/14-ц

Визнання правочину недійсним, як способу захисту

За змістом ст.ст. 16, 203, 215 ЦК України для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є:

1) пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою;
2) наявність підстав для оспорення правочину;
3) встановлення, чи порушується (не визнається або оспорюється) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду.

Таке розуміння визнання правочину недійсним, як способу захисту, є усталеним у судовій практиці.

Постанова КЦС ВС від 03.04.2019 у справі №362/3878/16-ц
Постанови ВСУ від 25.12.2013 у справі № 6-78цс13, від 11.05.2016 у справі № 6-806цс16

Право на оскарження в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції особою, що не брала участі у справі, але судове рішення стосується її прав, інтересів та (або) обов'язків (касаційна скарга ГУ ДФС у справі про визнання недійсним договору дарування грошових коштів)

Недійсність договору як приватно-правова категорія, покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим. Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси власне порушені, а учасники цивільного обороту використовують цивільне судочинство для такого захисту. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з-під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин.

У ч. 1 ст. 352 ЦПК України (у редакції, чинній на момент подання апеляційної скарги) визначено коло осіб, які наділені процесуальним правом на апеляційне оскарження судового рішення і які поділяються на дві групи - учасники справи, а також особи, які участі у справі не брали, але судове рішення стосується їх прав, інтересів та (або) обов'язків.

При цьому, **у разі використання приватно-правового інструментарію не для захисту цивільних прав та інтересів, а для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з-під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин, судове рішення стосується прав, інтересів та (або) обов'язків відповідного державного органу, покликаного захищати інтереси держави у відповідних відносинах**.

Постанова ОП КЦС ВС від 05.09.2019, справа № 638/2304/17

Нікчемний правочин

Якщо недійсність правочину встановлена законом (тобто він є нікчемним), то позовна вимога про визнання його нікчемним не є належним способом захисту права чи інтересу позивача.

За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, якщо одна зі сторін чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та у мотивувальній частині судового рішення підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

Постанова ВП ВС від 10.04.2019 у справі № 463/5896/14
Постанови КЦС ВС від 29.01.2020 у справі № 687/1557/17, від 03.03.2020 у справі № 695/1513/17

Дії сторін правочину мають бути добросовісними

Добросовісність – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Постанова КЦС ВС від 10.04.2019 у справі № 390/34/17
Постанови КГС ВС від 09.04.2018 у справі № 903/394/18, від 17.11.2018 у справі № 911/205/18

Перевищення повноважень представника під час вчинення правочину

У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження. Договір може бути визнаний недійсним …. у тому разі, якщо буде встановлено, що сама третя особа, контрагент юридичної особи за договором, діяла недобросовісно і нерозумно

Постанова КГС ВС від 19.06.2018 у справі № 908/4550/15
Постанова ВСУ від 27.04.2016 у справі № 6-62цс16

Відсутність згоди органу опіки та піклування як підстава для визнання правочину недійсним

Вчинений батьками (усиновлювачами) правочин стосовно нерухомого майна, право власності на яке чи право користування яким мають діти, за відсутності обов`язкового попереднього дозволу органу опіки та піклування може бути визнаний судом недійсним за умови, якщо буде встановлено, що оспорюваний правочин суперечить правам та інтересам дитини.

Сама по собі відсутність попереднього дозволу органу опіки та піклування не є беззаперечною підставою для визнання недійсним договору.

Постанова КЦС ВС від 20.11.2019 у справі № 520/15250/15

Помилка під час учинення правочину (ст. 229 ЦК України)

Постанови КЦС ВС від 27.02.2020 у справі № 643/6032/17, від 24.02.2020 у справі № 487/2184/18

(помилка щодо правової природи правочину: дарування чи довічне утримання)

Фіктивний правочин (ст. 234 ЦК України)

Постанови ВП ВС від 03.07.2019 у справі № 369/11268/16

Удаваний правочин (ст. 235 ЦК України)

Генеральна довіреність як спосіб «продажу» автомобіля
(постанова КЦС ВС від 27.12.2019 у справі № 607/14107/17)

Продаж квартири як гарантія повернення позики

Боргова розписка за відсутності правовідносин позики
(постанова КЦС ВС від 29.01.2020 у справі № 560/1299/17)

Удаваний правочин лише в частині покупця
(постанова КЦС ВС від 16.01.2019 у справі № 521/17654/15)

Неукладений правочин

Неукладеність правочину внаслідок відсутності істотної умови

Постанова КГС ВС від 13.02.2019 у справі № 914/2746/17

Неукладеність правочину після його виконання

Постанова ВП ВС від 05.06.2018 у справі № 338/180/17

Неукладений правочин

Також підлягає вирішенню виключна правова проблема, яка полягає у такому:

1) чи допускає цивільне законодавство у зобов'язальних правовідносинах поведінку учасників цивільних правовідносин, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці і проявляється у тому, що така поведінка не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них?
2) яким чином суд має кваліфікувати поведінку сторони зобов'язального правовідношення, у разі коли одна сторона договору прийняла виконання від іншої сторони, а після цього посилається на недійсність такого договору або його неукладеність. Якщо поведінка сторони давала іншій стороні підстави вважати, що договір є дійсним (виконувався належним чином сторонами протягом тривалого часу), то наступне висунення вимог про його недійсність або неукладеність свідчить про зловживання цивільним правом?
3) підписання додаткових угод про внесення змін до окремих умов договору, ділове листування щодо договору можуть свідчити про наявність у сторони волі на виконання договору надалі, що дозволяє контрагенту покладатися на дійсність угоди. Чи має суд, оцінюючи дії учасника стосовно добросовісності, враховувати не лише сам факт виконання, а й волю сторін на виконання договору і досягнення відповідних їй правових наслідків?

Цивільна справа № 513/879/19 знаходиться на розгляді ВП ВС

Підстави недійсності правочину, вчиненого особою під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай невигідних умовах

Відповідно до ч. 1 ст. 233 ЦК правочин, який вчинено особою під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай невигідних умовах, може бути визнаний судом недійсним незалежно від того, хто був ініціатором такого правочину і статтею 233 ЦК не передбачено обмежень чи заборон її застосування до договору дарування.

Для визнання правочину недійсним на підставі ч. 1 ст. 233 ЦК має бути доведено, що: (1) особа вчиняє цей правочин під впливом тяжкої для неї обставини та (2) умови правочину вкрай невигідні для цієї особи.

До тяжких обставин відповідно до ч. 1 ст. 233 ЦК може бути віднесено тяжку хворобу особи, членів її сім'ї чи родичів, смерть годувальника, загрозу втратити житло чи загрозу банкрутства та інші обставини, для усунення або зменшення яких необхідно укласти такий правочин. При цьому слід мати на увазі, що тяжка обставина має бути саме для тієї особи, яка вчинила правочин.

Та обставина, що, укладаючи оспорювані договори дарування, позивач мав намір зберегти своє майно від його можливої втрати у зв'язку з порушенням та розглядом вказаної кримінальної справи за фактом шахрайського заволодіння чужим майном в особливо великих розмірах за ознаками злочину, передбаченого ч. 4 ст. 190 КК, не може бути підставою для застосування ч. 1 ст. 233 ЦК України.

Постанова КЦС ВС від 06.06.3018 у справі № 755/20883/15-ц

Початок перебігу позовної давності для вимоги про визнання договору іпотеки недійсним

Тлумачення ч. 1 та ч. 5 ст. 261 ЦК свідчить, що потрібно розрізняти початок перебігу позовної давності залежно від виду позовних вимог. Вимога про визнання правочину недійсним відрізняється від вимоги про виконання зобов'язання не лише по суті, а й моментом виникнення права на захист. Для вимоги про визнання правочину недійсним перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалась, або могла довідатись про вчинення цього правочину. Натомість для вимоги про виконання зобов'язання початок перебігу позовної давності обумовлюється виникненням у кредитора права на вимогу від боржника виконання зобов'язання. Тому положення ч. 5 ст. 261 ЦК застосовуються до вимог про виконання зобов'язання, а не до вимог про визнання правочину недійсним.

У цій справі судами встановлено, що іпотечний договір від 28 квітня 2009 року не відповідає ст. 18 Закону України «Про іпотеку». Таким чином, початком **перебігу позовної давності для вимоги про визнання договору іпотеки недійсним є день укладення оспорюваного договору**, тобто перебіг позовної давності розпочався від 28 квітня 2009 року. Проте позивачем пропущено позовну давність, про застосування якої просив відповідач у своїй заяві від 22 липня 2015 року, а тому відмова у позові є обґрунтованою.

Постанова КЦС ВС від 14.03.2018 у справі № 464/5089/15

Укладення договору довічного утримання за наявності одного відчужувача із співвласників спільної сумісної власності

Договір довічного утримання згідно зі ст. 744 ЦК – це договір, за яким відчужувач передає набувачеві у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.

У ч. 1 ст. 747 ЦК передбачено, що подружжя, яким майно належить на праві спільної сумісної власності, може укласти договір довічного утримання. Відчужувачами у такому випадку виступають подружжя.

Відповідно до ч. 2 ст. 747 ЦК, якщо відчужувачем є один із співвласників майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, договір довічного утримання (догляду) може бути укладений після визначення частки цього співвласника у спільному майні або визначення між співвласниками порядку користування цим майном.

Згідно з ч. 2 ст. 747 ЦК встановлено порядок укладення договору довічного утримання за наявності одного відчужувача із співвласників спільної сумісної власності.

Спеціальною нормою до ч. 2 ст. 747 ЦК є ч. 1 ст. 67 СК, згідно із якою дружина, чоловік мають право укласти з іншою особою договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання (догляду), застави щодо своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя лише після її визначення
та виділу в натурі або визначення порядку користування майном.
Недотримання вимог зазначених вище статей ЦК України та СК України при укладенні договору довічного утримання порушує права іншого співвласника.
Установивши, що передане за договором довічного утримання нерухоме майно є спільною сумісною власністю подружжя, відчужувачем майна є лише один із подружжя, частки у ньому не виділено, порядок користування цим майном не визначався, суд дійшов правильного висновку про те, що вимоги позивача про визнання договору довічного утримання недійсним у частині відчуження житлового будинку та земельної ділянки, виділеної для будівництва та обслуговування житлового будинку є обґрунтованими, оскільки договір довічного утримання укладений з порушенням вимог ч. 2 ст. 747, ст.ст. 203, 215 ЦК.

При цьому судом правильно зазначено, що надана позивачем нотаріально засвідчена згода на укладення договору довічного утримання не має правового значення, оскільки спірні правовідносини регулюються ч. 2 ст. 747 ЦК та ч. 1 ст. 67 СК, а не ст. 65 СК.

Постанова КЦС ВС від 06.03.2019 у справі № 570/60/16-ц

Ознаки правочину, вчиненого у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою

Необхідними ознаками правочину, вчиненого у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою, є:

1) наявність умисної змови між представником потерпілої сторони правочину і другою стороною з метою отримання власної або спільної вигоди;
2) виникнення негативних наслідків для довірителя та незгода його з такими наслідками;
3) здійснення дій представника в межах наданих йому повноважень.

Для оцінки договору як такого, що укладений внаслідок зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною, однією з обставин, що підлягають доказуванню, є наявність умисної змови представника, який здійснює укладення договору від імені довірителя - сторони цього договору, з іншою його стороною.

Постанова КЦС ВС від 27.02.2019 у справі № 219/3022/2014-ц

Наявність у договорі рукописного тексту

У справі, яка переглядалася Верховним Судом, як на правову підставу для визнання недійсним договору про відсотки за позикою, позивач посилався на те, що він не підписував вказаний договір та не мав волевиявлення на його укладення, а підпис від його імені виконано іншою собою. Водночас договір містив виконаний позивачем рукописний текст про те, що він з текстом договору ознайомлений та погоджується з ним.

Наявність у договорі рукописного тексту про те, що одна з сторін з текстом договору ознайомлена та з ним погоджується, не підтверджує факт укладення договору та наявність у цієї сторони волевиявлення на укладення договору саме на обумовлених ним умовах, оскільки відсутність в договорі такого елементу, як підпис сторони, яким скріплюється письмовий документ, свідчить про відсутність у нього волевиявлення на укладення цього договору.

Наданий у рамках незавершеного кримінального провадження щодо підробки документів висновок експерта про те, що підписи від імені позивача у оспореному договорі виконані позивачем, не може вважатись належним доказом у цивільній справі, оскільки підлягає оцінці в рамках кримінальної справи, за результатами розгляду якої, лише прийняте у ній рішення, яке набрало законної сили мало б братися до уваги стосовно обставин, які мають значення у цивільній справі.

У разі посилання сторони оспорюваного договору як на підтвердження його укладення на факт сплат іншою стороною відсотків за таким договором вона має надати докази на підтвердження таких обставин.

Постанова КЦС ВС від 21.03.2019 у справі № 303/2893/13-ц

Дублікат договору

Договір як документ, а також дублікат чи копії такого документу не можуть бути визнані недійсними. Дублікатом є другий примірник документа, що повинен містити ті ж відомості, що й оригінал документа, а його видача полягає у відтворенні тексту документа, дублікат якого видається, що спрямоване на відновлення такого документа у випадку неможливості використання останнього з певних причин.

Банк просив визнати недійсним виданий нотаріусом дублікат договору купівлі-продажу, посилаючись на відсутність правових підстав для його видачі.

Проте оспорюваний дублікат договору, який повністю відповідає оригіналу, не має самостійного значення і сили правочину, оскільки його видання не встановлює, не змінює і не припиняє цивільних прав та обов'язків, а є документом, який лише дублює, відтворює зміст договору, та не може порушувати права позивача. Тому можливості визнання його судом недійсним у зв'язку з недотриманням нотаріусом встановленої процедури його видачі визначеної ст. 53 Закону № 3425-XII та Інструкцією жодним законом не передбачено.

Постанова ВП ВС від 14.11.2018 у справі № 161/3245/15-ц

Дописка нотаріуса до нотаріально посвідченого договору купівлі-продажу квартири

Якщо документ, що підлягає посвідченню або засвідченню, викладений неправильно чи неграмотно (чи складений з порушенням вимог чинного законодавства), нотаріус пропонує особі, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, виправити його або скласти новий. На бажання зацікавленої особи документ може бути складений нотаріусом.

Доказів того, що при укладенні договору купівлі-продажу квартири від 14 жовтня 2008 року сторони погодили ті умови договору, про які нотаріус вніс рукописні правки, а саме «Дописаному вірити, читати підписами під цим договором, ми, продавець та покупець, підтверджуємо про повний розрахунок між нами та про відсутність матеріальних та інших претензій один до одного» матеріали справи не містять.

Оскільки відповідачем не надано належних доказів погодження з позивачем внесених нотаріусом змін до договору купівлі-продажу та відповідність його волевиявленню, суди дійшли вірного висновку про наявність підстав для задоволення позову та визнання змін до договору купівлі-продажу недійсними. Такі дії приватного нотаріуса при внесенні дописки до нотаріально посвідченого договору купівлі-продажу квартири не відповідали вимогам Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та ч. 3 ст. 203 ЦК.

Постанова КЦС ВС від 31.10.2018 у справі № 755/7239/16-ц

Прилюдні торги

постанова КЦС ВС від 25.02.2020 у справі № 161/4005/19 (акт про результати прилюдних торгів є правочином)

постанова КЦС ВС від 14.02.2018 у справі 490/5475/15

постанова КГС ВС від 02.05.2018 у справі № 910/10136/17

постанова КГС ВС від 12.09.2019 у справі № 910/13670/18

постанова КГС ВС від 24.01.2018 у справі № 910/8052/17 (без акту про результати прилюдних торгів правочин є неукладеним)

постанова КЦС ВС від 25.02.2020 № 161/4005/19 (підстави визнання торгів недійсними)

постанова ВП ВС від 15.03.2019 у справі 678/301/12 (строк чинності оцінки майна та його вплив на дійсність торгів)

постанови ВП ВС від 15.05.2019 у справі № 678/301/12, від 04.07.2018 у справі № 1421/5229/12-ц, від 23.10.2019 у справі № 922/3537/17 (торги визнаються недійсними за правилами визнання недійсними правочинів у разі невиконання вимог щодо процедури, порядку проведення торгів)

Заповіт як удаваний договір довічного утримання

Встановлено, що зі змісту заповіту та умов попереднього договору довічного утримання, укладеного між власником майна та контрагентом, виникли фактичні відносини з приводу утримання, оскільки власник, склавши заповіт щодо нерухомого майна, маючи попередню домовленість з особою, якій заповідав це майно, яка фактично уклала з останнім договір довічного утримання, погоджувався на передачу майна за заповітом лише за умови надання йому довічного догляду та утримання. Разом з цим, заповіт вчиняється безоплатно на користь певної особи, а правовою метою договору довічного утримання є передача власником свого майна у власність іншої особи з отриманням взаємної винагороди.

З огляду на положення ст.ст. 744, 749, 751 ЦК, **відсутність у особи під час укладення заповіту волевиявлення на безоплатну передачу майна є підставою для визнання заповіту як удаваного договору довічного утримання недійсним** на підставі ч.ч. 1, 3 ст. 203, ст. 235 ЦК.

Постанова КЦС ВС від 14.01.2019 у справі № 760/22759/15-ц

Умови виникнення кондикційних зобов’язань

Установивши, що договір оренди нерухомого майна територіальної громади укладений сторонами на десять років, тобто підлягав нотаріальному посвідченню, а право користування нерухомим майном - державній реєстрації, чого сторонами здійснено не було, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, дійшов помилкового висновку про неукладення такого правочину, у той час як він є нікчемним, тобто недійсним в силу закону з моменту його вчинення.

Вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути пред'явлена будь-якою заінтересованою особою. Суд може застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи (ч. 5 ст. 216 ЦК).

Суди попередніх інстанцій правильно встановили обставини справи, а тому з огляду на неправильне застосування ними норм матеріального права, Верховний Суд вважає можливим застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи.
Разом з тим, з моменту передачі орендарю спірного майна за актом приймання-передачі, між власником комунального майна та ФОП виникли відносини з фактичного користування нерухомим майном та недоотримання його власником доходів у вигляді орендної плати, що за своїм змістом є кондикційними.

Постанова КЦС ВС від 02.10.2019 у справі № 382/1097/17

Підстави застосування наслідків недійсності правочину

Розглядаючи позовів про встановлення нікчемності правочину із зазначених підстав суд має враховувати, що ці норми передбачають загальну підставу для нікчемності правочину і застосовуються лише в тому випадку, якщо в ЦК немає спеціальної підстави (норми) для цього.

Звертаючись із позовом, ОСОБА_1 вказував, що підставою визнання договору дарування нікчемним є відсутність волі дарувальника на його укладення, порушення порядку його укладення та внесення у вказаний договір недостовірних даних.

Разом з тим, встановивши, що договір дарування укладений між ОСОБА_3 , який діяв від імені ОСОБА_4 на підставі довіреності, та ОСОБА_2 та посвідчено нотаріусом є оспорюваним правочином, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для застосування наслідків його недійсності за відсутності судового рішення про визнання цього договору дарування недійсним.

Постанова КЦС ВС від 02.10.2019 у справі № 207/2814/16-ц

Застосування наслідків недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи суду

Нікчемним є той правочин, недійсність якого встановлена законом і для визнання його недійсним не вимагається рішення суду (ч. 2 ст. 215 ЦК). Нікчемність правочину конструюється за допомогою «текстуальної» недійсності, оскільки вона існує тільки у разі прямої вказівки закону. З позицій юридичної техніки така пряма вказівка може втілюватися, зокрема, в термінах «нікчемний», «є недійсним».

Тлумачення абз. 2 ч. 5 ст. 216 ЦК дає підстави для висновку про те, що суду надається можливість самостійно застосувати правові наслідки недійсності тільки нікчемного правочину, проте у ст. 225 ЦК нікчемності правочину не передбачено.

Постанова КЦС ВС від 29.05.2019 у справі № 761/12901/13-ц

Правові наслідки недійсності правочину (лізинг)

Наслідками недійсності правочину є поновлення сторін у початковому становищі (двостороння реституція), тобто взаємне повернення переданого за недійсним правочином, яка може застосовуватися лише тоді, коли майно, передане за правочином, залишається у його сторони.

За умовами договору позивач отримав на умовах фінансового лізингу у строкове платне користування об'єкт лізингу – автомобіль.

Між тим, застосовуючи наслідки недійсності правочину та стягуючи з кредитора на користь позивача сплачені платежі, суд апеляційної інстанції не вирішив питання про повернення об'єкта лізингу, тобто застосував односторонню реституцію.

Постанова КЦС ВС від 23.01.2019 у справі № 752/9870/15-ц

Правові наслідки недійсності окремих частин правочину

Разом з тим, за положеннями ч. 5 ст. 11, ч.ч. 1, 2, 57 ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів» до договорів зі споживачами про надання споживчого кредиту застосовуються положення цього Закону про несправедливі умови в договорах, зокрема положення, згідно з якими передбачаються зміни в будь-яких витратах за договором, крім відсоткової ставки.

Оскільки у спірному договорі сплата винагороди за резервування ресурсів визначена в процентах від суми зарезервованих ресурсів, тобто є змінною величиною, то такі умови суперечать положенням ч. 5 ст. 11 наведеного Закону.

При вирішенні позову про визнання кредитного договору недійсним судам необхідно звертати увагу на те, що у разі визнання окремих положень кредитного договору несправедливими може бути змінено або визнані недійсними такі положення, але не весь договір.

Постанова КЦС ВС від 07.02.2018 у справі № 175/1543/16-ц

Правові наслідки встановлення банком всупереч вимогам нормативно-правових актів невиправданих платежів

Умови договору про сплату позичальником на користь банку винагороди за надання фінансового інструменту, відсотків за дострокове погашення кредиту та винагороди за проведення додаткового моніторингу, тобто за дії, які банк здійснює на власну користь, що є несправедливим, суперечать принципу добросовісності, є наслідком істотного дисбалансу договірних прав і обов'язків на погіршення становища споживача, за своєю природою є дискримінаційними та такими, що суперечать моральним засадам суспільства.

Вказані вище платежі є платою, встановлення якої було заборонено ч. 3 ст. 55 Закону України «Про банки і банківську діяльність», частиною четвертою ст.11 Закону України «Про захист прав споживачів», а встановлення всупереч вимогам нормативно-правових актів цих невиправданих платежів спрямоване на незаконне заволодіння грошовими коштами фізичної особи – споживача, як слабкої сторони, яка підлягає особливому правовому захисту у відповідних правовідносинах, отже, такі умови договору порушують публічний порядок.

Умова договору про надання споживчого кредиту, яка передбачає здійснення будь-яких платежів за дії, які не є послугою у визначенні цього Закону, є нікчемною. Визнання нікчемного правочину недійсним не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним на підставі закону.

Нікчемність і, відповідно, недійсність з моменту укладення кредитного договору його умов щодо сплати позичальником комісії (за надання фінансового інструменту, за надання кредитних ресурсів, за обслуговування кредитної заборгованості) має наслідком здійснення перерахунку усіх складових заборгованості, які стягує банк.

Постанова КЦС ВС від 20.07.2022 у справі № 343/557/15

Правові наслідки встановлення банком всупереч вимогам нормативно-правових актів невиправданих платежів

Банкам забороняється вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов’язаної особи банку як обов’язкову умову надання банківських послуг (ч. 3 ст. 55 Закону № 2121-III)

Умови договору, що обмежують права споживача порівняно з правами, встановленими законодавством, визнаються недійсними (речення перше ч. 1 ст. 21 Закону № 1023-XII у редакції, чинній до 13.01.2006)

Суд на підставі приписів ст. 55 Закону № 2121-III, ч. 1 ст. 21 Закону № 1023-XII у редакції, що діяла до набрання чинності Законом № 3161-IV, п. 6 ч. 1 ст. 3 та ч. 3 ст. 509 ЦК України може визнати недійсною умову про плату (комісію) за управління кредитом (обслуговування його), інші подібні платежі, встановлені у договорі про надання споживчого кредиту, укладеному до 13.01.2006 (пункти 97 - 99)

Постанова ВП ВС від 13.07.2022 у справі № 363/1834/17

Договір про відчуження майна не повинен використовуватися для уникнення можливої конфіскації в рамках кримінального провадження

Постанова КЦС ВС від 13.04.2022 у справі № 757/62043/18-ц

Незгода позичальника з умовами та особливостями кредитування, за відсутності зауважень щодо змісту та умов кредитного договору під час його укладення, не є підставою для визнання такого договору недійсним

Постанова КЦС ВС від 12.04.2022 у справі № 756/6038/20

Для передання майна неповнолітній дитині у власність за договором дарування не потрібний дозвіл органу опіки та піклування, тому такий договір не може бути кваліфікований як нікчемний на підставі ч. 1 ст. 224 ЦК України

Постанова КЦС ВС від 29.06.2022 у справі № 571/1607/20

Електронна комерція

Укладання договору в електронному вигляді через інформаційно-комунікаційну систему можливе за допомогою електронного підпису лише за умови використання засобу електронного підпису всіма сторонами цього правочину.

Постанова КЦС ВС від 14.06.2022 у справі № 757/40395/20

Застосування ч. 4 ст. 1254 ЦК України до нікчемних заповітів

В ЦК України закріплений підхід, при якому оспорюваність правочину конструюється як загальне правило. Навпаки, нікчемність правочину має місце тільки у разі, коли існує пряма вказівка закону про кваліфікацію того або іншого правочину як нікчемного. Правочин, недійсність якого не встановлена законом (оспорюваний правочин), породжує правові наслідки (набуття, зміну або припинення прав та обов'язків), на які він був направлений до моменту визнання його недійсним на підставі рішення суду. Оспорювання правочину відбувається тільки за ініціативою його сторони або іншої заінтересованої особи шляхом пред'явлення вимог про визнання правочину недійсним (позов про оспорювання правочину, рецисорний позов). Натомість нікчемним є той правочин, недійсність якого встановлена законом і для визнання його недійсним не вимагається рішення суду (ч. 2 ст. 215 ЦК України). Нікчемність правочину конструюється за допомогою «текстуальної» недійсності, оскільки вона існує тільки у разі прямої вказівки закону. Така пряма вказівка може втілюватися, зокрема, в термінах «нікчемний», «є недійсним». Нікчемний правочин, на відміну від оспорюваного, не створює юридичних наслідків, тобто, не «породжує» (змінює чи припиняє) цивільних прав та обов'язків

Тлумачення ст. 216 та 1254 ЦК України свідчить, що ч. 4 ст. 1254 ЦК України стосується тільки тих випадків, за яких новий заповіт визнано недійсним через дефект волі заповідача на підставі ст. 225 ЦК України (заповідач у момент вчинення заповіту не усвідомлював значення своїх дій та (або) не міг керувати ними) чи ст. 231 ЦК України (заповіт вчинено під впливом насильства), дія попереднього заповіту відновлюється; ч. 4 ст. 1254 ЦК України розрахована тільки на визначення правових наслідків недійсності оспорюваного заповіту (відповідно до ст. 225 і 230 ЦК України) і не регулює впливу нікчемності заповіту на відновлення попереднього заповіту; ч. 4 ст. 1254 ЦК України не може регулювати правові наслідки нікчемності заповіту, оскільки нікчемний заповіт не породжує будь-який правовий результат. При нікчемності другого заповіту слід вести мову не про відновлення чинності першого заповіту, а про те, що вчинення наступного нікчемного заповіту, не може скасовувати попередній заповіт; положення ч. 4 ст. 1254 ЦК України є виключенням із загального правила про наслідки недійсності правочину, а отже, за аналогією застосовані бути не можуть. Також немає підстав застосовувати аналогію закону (ч. 1 ст. 8 ЦК України), оскільки питання наслідків нікчемності правочину (у тому числі й заповіту, як одностороннього правочину) врегульовані ч. 1, 2 ст. 216 ЦК України.

Положення ч. 4 ст. 1254 ЦК України щодо відновлення дії попереднього заповіту є виключенням із загального правила про наслідки недійсності правочину і не регулює правові наслідки нікчемності заповіту. Вчинення наступного нікчемного заповіту не може скасовувати попередній заповіт.

Постанова ОП КЦС від 01.03.2021, справа № 473/1878/19

Процесуальні особливості розгляду цивільних справ про визнання правочину недійсним

Склад відповідачів у справі про визнання недійсним правочину, укладеного за результатами проведення електронних торгів

Набуття майна за результатами електронних торгів є особливим видом договору купівлі-продажу, за яким власником відчужуваного майна є боржник, а продавцями, які мають право примусового продажу такого майна є державна виконавча служба та організатор електронних торгів. Покупцем відповідно є переможець електронних торгів.

Сторонами договору купівлі-продажу, оформленого за результатами проведених електронних торгів, є продавці - державна виконавча служба та організатор електронних торгів, та покупець - переможець електронних торгів.

У справі про визнання недійсним правочину, укладеного за результатами проведення електронних торгів, в якості відповідачів мають залучатись всі сторони правочину - державна виконавча служба, організатор торгів та переможець.

Постанова КЦС ВС від 22.07.2019 у справі № 522/5320/15-ц

Про визнання договору факторингу частково недійсним

відступ від постанови ВС у складі колегії суддів КАС від 24 вересня 2018 року у справі № 805/168/18-а щодо сплати судового збору у випадку передачі справи з одного суду до іншого

Підхід, сформульований ВС у складі колегії суддів КАС від 24 вересня 2018 року у справі № 805/168/18-а, про те, що у разі передачі справи з одного суду до іншого особа повинна сплатити судовий збір за подання заяви (скарги) за реквізитами того суду, якому передана справа, а вже сплачений судовий збір особа може повернути як помилково зарахований судовий збір, створює для такої особи невиправдні перешкоди та обов`язок дотриматись таких процедур, застосування яких прямо не передбачено Законом України «Про судовий збір».

Отже, на переконання колегії суддів, у разі якщо судовий збір було сплачено за місцем подання позову (заяви, скарги) до суду, а потім матеріали справи передано в порядку ст. 31 ЦПК України до іншого суду, то останній не вправі у зв`язку з цим вимагати сплати судового збору за новими реквізитами, оскільки в такій ситуації визначальним є сам факт сплати судового збору, що підтверджується відповідними документами, та надходження суми судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України.

Саме таке вирішення окресленого у цій ухвалі питання створить умови для забезпечення доступності правосуддя як загальновизнаного міжнародного стандарту справедливого судочинства. Надмірний формалізм при вирішенні питання щодо прийняття позовної заяви або скарги є порушенням права на справедливий судовий захист.

Цивільна справа № 170/129/21-ц знаходиться на розгляді ВП ВС

Предмет судово-психіатричної експертизи

Відповідно до ч. 1 ст. 225 ЦК правочин, вчинений дієздатною фізичною особою, може бути визнаний судом недійсним за позовом цієї особи в разі, якщо судом буде встановлено, що в момент вчинення правочину вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними.

У контексті вказаної норми судом має бути встановлена абсолютна неспроможність особи в момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними.

Висновок експертизи, який ґрунтується на припущеннях, в основу судового рішення про недійсність правочину покладатися не може.

З огляду на те, шо в апеляційній скарзі особа не просила призначити додаткову експертизу, а, навпаки, без дослідження цієї обставини просила скасувати рішення районного суду й відмовити у позові, Верховний Суд визнав безпідставними доводи касаційної скарги цієї особи про те, що висновок проведеної у справі експертизи є неповним та неясним і суд повинен був призначити додаткову експертизу.

Постанова КЦС ВС від 30.01.2019 у справі № 462/3286/16-ц

На відміну від визнання договору недійсним, розірвання договору припиняє його дію лише на майбутнє і не скасовує сам факт укладення та дії договору включно до моменту його розірвання, а також залишає в дії окремі його положення щодо зобов'язань сторін, що передбачені для застосування на випадок розірвання договору.

Отже, **факт розірвання договору сторонами не виключає визнання його недійсним у зв'язку з невідповідністю вимогам законодавства**.

Постанова КЦС ВС від 28.03.2018 у справі № 735/793/17

Забезпечення позову

Судом першої інстанції встановлено, що предметом позову в даній справі є визнання недійсним договору відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги, посвідченого нотаріально, за яким передано право вимоги за кредитним договором та іпотечним договором, яким у забезпечення виконання передано в іпотеку квартиру.

Задовольняючи заявлені вимоги про забезпечення позову у справі про визнання цього договору відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги недійсним, суди не звернули уваги на те, що рішення суду про визнання недійсним договору відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги не підлягає примусовому виконанню.

Такий захід забезпечення позову як заборона здійснювати будь-які реєстраційні дії стосовно державної реєстрації речових прав на нерухоме майно неспівмірний з предметом позову, яким є визнання недійсним договору відступлення прав вимоги.

Враховуючи викладене, колегія суддів не погоджується з висновками судів про необхідність забезпечення позову шляхом заборони здійснювати будь-які реєстраційні дії стосовно державної реєстрації речових прав на нерухоме майно щодо двокімнатної квартири

Постанова КЦС ВС від 18.12.2019 у справі № 554/3572/19

Верховний
Суд

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!